

Keelenõuanne

- - - - -

Tester

Maire Raadik

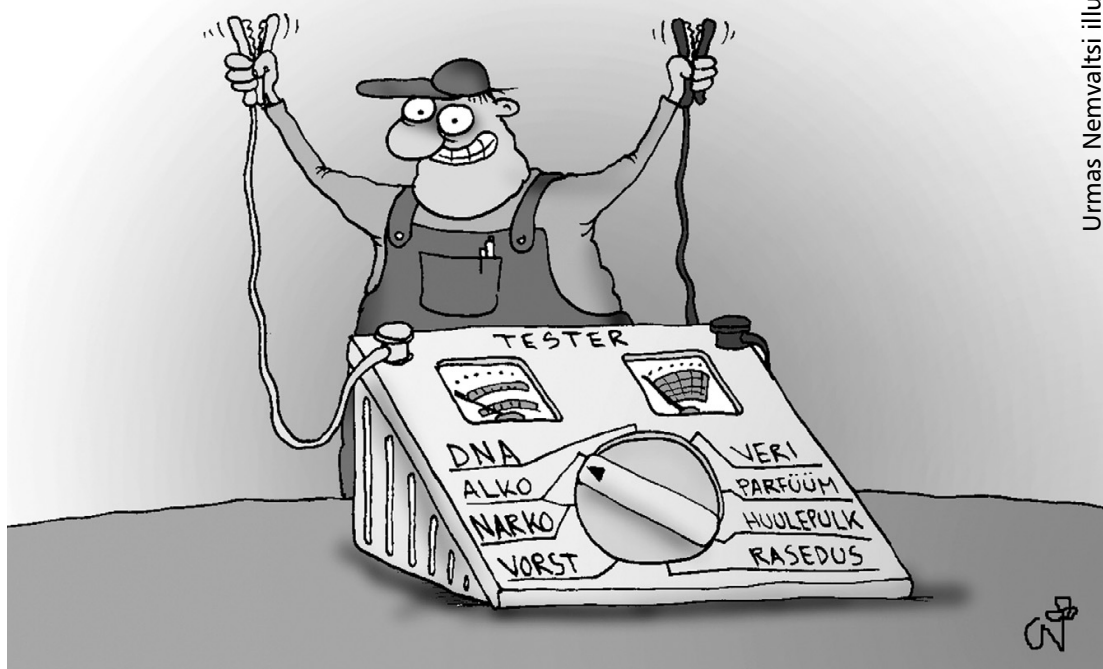
eesti keele instituudi vanemkeelekorraldaja

Testimine sai eesti keeles alguse pedagoogikast ja psühholoogiast, kus inglise laen *test* pandi tähistama standardülesannete kogumit, millega mõõdetakse psüühilisi omadusi või teadmisi ja oskusi; tegevust väljendas *testima*.¹ Tehnikakeel võttis omakorda kasutusele tuletise *tester*, nimetamaks sel moel üht elektrimõõteriista.²

Olles kord keelde tulnud, asusid *test* ja *testima* oma kasutusala laiendada, omandades järjepanu tähendused 'proov' ja 'proovima', 'katse' ja 'katsetama', 'teim' ja 'teimima', samuti 'hindamine' ja 'hindama', 'degusteerimine' ja 'degusteerima', 'analüüs' ja 'analüüsima', 'uuring' ja 'uurima', 'kontroll' ja 'kontrollima'. On tavaline, et sõna tähendus laieneb, nagu seegi, et eri valdkonnad üksteiselt termineid laenavad. Nimetamist vajavaid asju on palju, mistõttu tuleb osal keelenditel tähistada mitut mõistet. Probleem on aga selles, et *test* ja *testima* pole laiendanud oma sisu mitte uutele mõistetele keelelise kuju andmiseks, vaid pigem olemasolevate mõistete ümbernimetamiseks.

¹ Põhjalikult on testist ja testimisest kirjutanud T. Erelt, vt T. Erelt, Test ja testima. – T. Erelt, M. Erelt, M. Raadik, T. Leemets, S. Mäearu, Keelenõuanne soovitab 2. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000, lk 32–35; T. Erelt, Terminõpetus. Tartu Ülikool. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2007, lk 210–213.

² Vene-eesti elektrotehnika sõnastik. Koostanud H. Jänes, K. Kask, M. Kindlam, I. Kont, E. Labi, A. Pärlis, H. Riikoja, M. Sarv, H. R. Wõrk. ENSV TA Termofüüsika ja Elektrofüüsika Instituut. ENSV TA Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1969.

Põhjusi, miks *testimine* vohab, tasub otsida nii tõlkijate kehvast keeleoskusest kui ka inglise sõna mitmetähenduslikkusest. Inglise keeles on nii nimisõnal kui ka tegusõnal *test* mõlemal kaheksa-ühedkümnendist tähendust ning kuigi neile on eesti keeles head, täpsed vasted olemas, peavad paljud mugavamaks tõlkida inglise *test* automaatselt *testiks* – eriti kui *test*-tüvi on keeles käepärast. Mugavus on siiski vaid ühepoolne: kirjutaja-kõneleja paneb vaste mehaaniliselt, kuid lugeja või kuulaja peab vaeva nägema, otsustamaks, millist testimise rohketest tähendustest on konkreetsel juhul silmas peetud.

Testi ja *testimise* toel ajab juuri ka *tester*. Nagu öeldud, laenati *tester* kõigepealt elektrimõõteriista tähenduses, üks esimesi üldkeele sõnasikke, mis seda kajastas, oli ÕS 1976³. Järgmise tähenduse esitas ÕS 1999⁴, õpetades, et parfümeeriapoes välja pandud proovipudeleid ja -purke ei maksaks testriks nimetada. ÕSi soovitus põhineb seisukohal, et juba olemasolevat sõna pole mõtet põhjusest välja vahetada. Eesti

³ Õigekeelsussõnaraamat. Toim. R. Kull, E. Raiet. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Valgus, 1976.

⁴ Eesti keele sõnaraamat ÕS 1999. Toim. T. Ereht. Koost. T. Leemets, S. Mäe-aru, M. Raadik, T. Ereht. Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 1999.

keeles on olnud loomulik lõhnaõli, kreemi, huulepulka jne *proovida*, mitte testida, ning tootenäidis, mis selleks otstarbeks välja pandud, olgu pigem *proovipudel*, *proovipurk*, *proovituub*, *proovipulk* (st proovi-huulepulka), *proovipakk* või *-kott* (nt kreemi-, šampooniprooviga), *prooviümbrik* (nt ajakirja vahele pistetud parfüümi-prooviga), mitte tester, nagu on inglise keeles. Pudeli või purgi enda peale, kus ruumi sageli vähe, sobib aga kirjutada „Proov”, „Prooviks” või „Näidis”.

Sõna *tester* kolmas tähendus on alles suhteliselt uus, üldkeele sõnastikud seda veel ei kajastagi. Nimelt on testriks hakatud nimetama vahendeid (või komplekte), millega saab lihtsalt ja kiiresti määrata mõnede ainete (nt rasedusele viitav hormoon, narkootikumid) olemasolu.⁵ Testrid sisaldavad indikaatorit, mis kokkupuutel mingi vedeliku (nt uriin, sülg) või pinnaga (kus võib olla jälgi nt narkootikumidest) näitab, kas seal on uuritavat ainet. Selline sõnakasutus põhineb taas inglise keelel, kus *test* on muu hulgas 'reaktiiv, mingi aine olemasolu tõestamiseks kasutatav aine' ja *test-paper* on 'indikaatorpaber'.⁶

Kas seda testrit saaks nimetada ka muud moodi ehk kas oleks võtta selgemat keelendit? Ühe lahenduse pakuvad Eesti õigusaktid, kus testri mõttes räägitakse *indikaatorvahendist*, nt võib politseinik indikaatorvahendiga kontrollida, kas sõidukijuhi väljahingatavas õhus on alkoholi, ning juht võib indikaatorvahendi näidu vaidlustada ja nõuda joobe tuvastamist alkomeetriga või vereproovi uuringuga.⁷ Erinevalt mõõtevahendist või -riistast (nagu nt alkomeeter) ei näita indikaator harilikult suurust (kui kaua on rasedus kestnud, kui tugev on joove), vaid olemasolu (kas on või ei ole rase, on või ei ole alkoholi tarvitanud). Teisisõnu, indikaatoriga tehakse midagi kindlaks, tuvastatakse – mistõttu võiks testrit nimetada ka näiteks *tuvastusvahendiks*. Seega oleks meil kaaluda kaks selget liitsõna, ühe täiendsõna näitamas testri talitluslikult tähtsat koostisosa (*indikaatorvahend*), teine funktsiooni (*tuvastusvahend*).

⁵ Vt nt: K. Siidirätsep, Titeuudiste jahil. – Tervis Pluss 2007, 7, lk 40–41.

⁶ J. Silvet, Inglise-eesti sõnaraamat. 4. täiendatud ja ümbertöötatud trükk. Tallinn: TEA kirjastus, 2002; Inglise-eesti-vene keemia sõnaraamat. Koostanud H. Karik, T. Erejt jt. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, 1998.

⁷ Vt nt: politsei ja piirivalve seadus. <https://www.riigiteataja.ee/akt/122032011012>; hea näitena, kuidas eesti keeles tarbetu testimiseta toime tulla, vt ka: vere- ja bioloogilise vedeliku proovi võtmise, säilitamise, uuringuks edastamise, uuringu tegemise ning nende toimingute tasustamise ja uuringu tulemustest teavitamise kord. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13327577>.

Mida aga öelda laensõna kasuks peale selle, et ta on väga levinud? Ehk seda, et *tester* tähistab eesti keeles enam-vähem uut mõistet, mis lubab kergemini ka uue laenuga leppida. Kui möönda, et *testri* tähendus on laienenud, tuleb möönda sedagi, et ka *test* ja *testima* saavad sisu juurde: *test* kui 'millegi olemasolu kindlakstegemine, kasutades indikaatorit' ja *testima* kui 'millegi olemasolu kindlaks tegema, kasutades indikaatorit'. Ühtlasi annab see märku, et *tuvastama*-sõna ei kuulu enam kitsalt õiguskeelde, nagu ütlevad praegused sõnaraamatud.

Tasub siiski tähele panna, millal käib jutt tõesti kohapeal tuvastamisest, kindlakstegemisest ja millal lihtsalt kodusel teel proovi võtmisest. Nimelt osutatakse juba ka sellist teenust, kus inimene saab ise vastavate vahenditega võtta kodus uriini-, sülje- vm proovi ja saata selle laborisse analüüsida (nt isaduse tuvastamiseks DNA kaudu, suguhaiguste diagnoosimiseks).⁸ Siin pole asjast rääkimiseks uusi sõnu vaja, sest ei ole ka uusi mõisteid: võetakse mingi proov, nagu seda ikka on tehtud (vahe on vaid selles, et proovi võtmiseks pole vaja minna arsti juurde, vaid seda saab teha kodus), ning saadetakse see proov siis laborisse analüüsiks. Vahendid, mille abil kodus ise proovi võtta, on *proovivõtvahendid* või *proovivõtukomplektid*, mitte testrid (sest need vahendid ei tuvasta, ei tee kindlaks). Võetud proov pannakse *proovinõusse*, nagu *proovipurk*, *-pudel*, *-tops*, *prooviümbrikusse* vms.

Kokkuvõtteks kaks lühikest soovitusloendit.

Mida tähendavad *test*, *testima*, *tester*?

test – 1. standardülesannete kogum psüühiliste omaduste v teadmiste ja oskuste mõõtmiseks; 2. millegi olemasolu kindlakstegemine, kasutades indikaatorit. **Ei soovita kasutada tähenduses** analüüs, katse, proov, teim, uuring

Liitsõnanäiteid:

alkotest – alkoholi kindlakstegemine, kasutades indikaatorit

HIV-test – HI-viiruse kindlakstegemine, kasutades indikaatorit

narkotest – narkootikumide kindlakstegemine, kasutades indikaatorit

rasedustest – raseduse kindlakstegemine, kasutades indikaatorit

süljetest – millegi kindlakstegemine süljest, kasutades indikaatorit

uriinitest – millegi kindlakstegemine uriinist, kasutades indikaatorit

veretest – millegi kindlakstegemine verest, kasutades indikaatorit

⁸ Vt nt: <http://www.testikodus.ee>.

tester – 1. teatav universaalne kontrollmõõteriist elektrotehnikas; 2. indikaatorvahend või -komplekt millegi olemasolu kindlakstegemiseks. **Ei soovita kasutada tähenduses** proovipudel, -purk, proovivõtukomplekt

Liitsõnanäiteid:

alkotester, alkotuvastusvahend või -komplekt – indikaatorvahend või -komplekt alkoholi kindlakstegemiseks

HIV-tester – indikaatorvahend või -komplekt HI-viiruse kindlakstegemiseks

narkotester, narkotuvastusvahend või -komplekt – indikaatorvahend või -komplekt narkootikumide kindlakstegemiseks

rasedustester, rasedustuvastusvahend või -komplekt – indikaatorvahend või -komplekt raseduse kindlakstegemiseks

testima – 1. psüühilisi omadusi v teadmisi ja oskusi mõõtma; 2. millegi olemasolu kindlaks tegema, kasutades indikaatorit. **Ei soovita kasutada tähenduses** analüüsima, degusteerima, hindama, katsetama, kontrollima, proovima, teimima, uurima

Mis sõnu tuleks eelistada sõnadele *test*, *testima*, *tester*?

analüüs – analüüsimine. *Laboris tehti vereanalüüs* (= vereproovi uuring), mitte: laboris tehti veretest

Liitsõnanäiteid:

DNA-analüüs – DNA-proovi uuring laboris

dopinguanalüüs – dopinguproovi uuring laboris

HIV-analüüs – HIV-proovi uuring laboris

uriinianalüüs – uriiniproovi uuring laboris

vereanalüüs – vereproovi uuring laboris

analüüsima – aine koostist kindlaks tegema, koostisosi määrama. *Laboris analüüsiti verd*, mitte: laboris testiti verd

degusteerima – millegi väärtust maitse, lõhna vm järgi hindama. *Degusteeriti veine*, mitte: testiti veine

hindama – (paremusjärjestusse panekuks) hindeid, punkte andma. *Hinnati pesupulbreid*, mitte: testiti pesupulbreid

katse – katsetamine. *Katseseade*, -klaas, mitte: testseade, -klaas. *Katse-lend*, -lendur, -sõit, -sõitja, mitte: testlend, -lendur, -sõit, -sõitja

katsetama – uurima midagi uut, väljatöötamisel olevat, et kindlaks teha omadusi, sobivust, rakendusvõimalusi. *Katsetab uut tüüpi raketti*, mitte: testib uut tüüpi raketti. *Vaktsiini katsetati rottide peal*, mitte: vaktsiini testiti rottide peal

kontrollima – midagi üle vaatama, et teha kindlaks nõuetele, eeskirjadele vastavus v korras- v õigeolek. *Kontrolliti veekogu puhtust*, mitte: testiti veekogu puhtust

proov 1. proovimine; 2. väike osa millestki (hrl omaduste v koostise määramiseks). *Naha tundlikkuse proov*, mitte: naha tundlikkuse test. *Proovipudel* või *-purk*, mitte: tester. *Proovivõtuvahend* või *-komplekt*, mitte: tester

Veel liitsõnanäiteid:

DNA-proov – nt süljeproov, mille põhjal tehakse DNA-analüüs

dopinguproov – uriini- v vereproov, mille põhjal tehakse dopinguanalüüs

HIV-proov – vereproov, mille põhjal tehakse HI-viiruse analüüs või test

uriiniproov – uriinikogus, mille põhjal tehakse laboris uriinianalüüs või kohapeal uriinitest (nt rasedustest, narkotest)

vereproov – verekogus, mille põhjal tehakse laboris vereanalüüs või kohapeal veretest (nt HIV-test)

proovima – uurima midagi olemasolevat, et näha, kuidas töötab, kuidas on välja tulnud. *Proovib pesumasinat, proovib järele, kuidas pesumasin töötab*, mitte: testib pesumasinat. *Proovib huulepulki, proovib kõik huulepulgad läbi*, mitte: testib huulepulki. *Jalgpalliklubi proovib uusi mängijaid*, mitte: jalgpalliklubi testib uusi mängijaid

teim – teimimine. *Koormus-, tõmbeteim*, mitte: koormus-, tõmbetest. *Teimikeha, -seade*, mitte: testkeha, -seade

teimima – laboris omadusi määrama, järele proovima. *Laboris teimiti terast*, mitte: laboris testiti terast

uurima – (tähelepanelikult jälgides) püüdma midagi välja selgitada v teada saada. *Uuriti poliitikute seisukohti*, mitte: testiti poliitikute seisukohti

uuring – uurimine. *Müراتundlikkuse uuring*, mitte: müراتundlikkuse test